

K formovaniu Tablicových literárnych názorov

LENKA RIŠKOVÁ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

Uhorský vzdelávací systém

Rudo Brtáň v monografii o Bohuslavovi Tablicovi napísal, že až „Jena v ňom zobudila básnika“.¹ Vychádzal pritom z predpokladu, že nemecké univerzitné prostredie i tamojší vzdelávací systém mu mohli poskytnúť primerané podnetné literárne zázemie. V Jene mal totiž viac príležitostí spoznať autorov a diela vyspelejších západných literatúr (študoval tu aj tzv. moderné jazyky – angličtinu a francúzštinu) i stretnúť sa s novými myšlienkovými prúdmi (napríklad s Kantovou filozofiou a s dielom J. G. Herdera), ktoré v konečnom dôsledku výrazne ovplyvnili kultúrny vývoj súvekej Európy.

Je pravdou, že práve k Tablicovmu pobytu v Jene sa viažu i začiatky jeho vlastnej básnickej aktivity. No nemožno prehliadať ani vplyv domáceho prostredia a uhorského kontextu vôbec.

Základy literárneho vzdelania získal Tablic už počas štúdia v Uhorsku. Netreba zabúdať, že mal pomerne dobré možnosti vzdelávania. Pochádzal z oblasti s hustou sieťou ľudových škôl (čo v tom čase nebolo až takou samozrejmosťou), a teda zrejme aj s vyššou úrovňou vzdelanosti.² Navyše mal podporu aj v rodinnom prostredí (otec Martin Tablic bol učiteľ, matka Mária, rod. Mikovíny, podľa Ruda Brtáňa tiež pochádzala zo vzdelaneckej rodiny).³ Matkin brat Daniel Mikovíny podporoval Tablica počas jeho štúdia v Lapujtô, kde sa zdokonaľoval v maďarčine. Jazykové znalosti si Tablic rozšíril v Dobšinej, kde sa sústredil na štúdium nemčiny a rétoriky. Na formovanie jeho raných literárnych názorov malo však zrejme najväčší podiel štúdium na bratislavskom evanjelickom lýceu v rokoch 1783 – 1789.

Rozsah literárneho vzdelávania v uhorskom školskom systéme možno do istej miery rekonštruovať podľa školského poriadku *Ratio educationis* z roku 1777. Evanjelické školstvo v snahe zachovať si nezávislosť tento reformný školský program síce oficiálne

¹ BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1832). Život a dielo*. Bratislava : VEDA, 1974, s. 32.

Okrem toho Brtáň tvrdí, že „príprava na literárnu činnosť u Tablica bola zväčša tradičná, klasická, len Seebach mu otvoril oči do anglickej a francúzskej, nemeckí básnici do modernej európskej poézie“ (tamže, s. 282).

² Novohradská župa, z ktorej Tablic pochádzal, mala v roku 1766 najviac ľudových škôl zo všetkých etnicky slovenských žúp (148), kým niektoré severné a východné župy ich mali neporovnateľne menej (Oravská 20, Liptovská 12, Zemplínska 14). Pozri: SCHUBERT, Jozef: Ideovo-politické a mocenské motívy tereziánskych a jozefinských reforiem. In: *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry*. Zost. Milan Hamada a Mária Novacká. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1987, s. 30.

³ Brtáň, c. d., s. 17.

neprijalo, odmietlo však viac-menej iba zásady v oblasti školskej správy. Pedagogické princípy z *Ratio educationis* v skutočnosti ovplyvnili aj výuku na protestantských školách. Podľa zistení historičky Evy Kowalskej sa v evanjelickom a. v. školskom systéme preberali mnohé zásady najmä z metodologickej oblasti a z oblasti organizácie výuky.⁴

Preto aj základné princípy literárnej výchovy na evanjelických školách možno považovať za podobné, ak nie totožné s princípmi z *Ratio*. Takýto predpoklad potvrdzuje aj okolnosť, že *Ratio* výraznejšie nezmenilo tradičné zásady literárnej výchovy: „Na vyučovanie predmetu pestovanie básnického a prozaického slohu budú slúžiť doteraz rozšírené predpisy.“⁵

Kým na ľudových školách sa literárna výchova obmedzovala len na „štylistickú úpravu rečníckych tém v materinskom a nemeckom jazyku“,⁶ na gymnáziách sa už ako osobitné predmety vyučovali poetika a rétorika. Podľa toho sa aj vyššie humanitné alebo gymnaziálne triedy nazývali *poesis* a *retorica*.⁷ V týchto ročníkoch sa rovnocenným predmetom stala elokvencia (výrečnosť, správnosť vyjadrovania), a to neviazaná, ale aj viazaná, resp. rétorická a poetická.⁸

Základným princípom literárnej výchovy nebola vlastná tvorba žiakov, ale tzv. latinská výchova. Spočívala v tom, že žiakom sa pravidlá elokvencie vykladali na latinskom materiáli, čiže na príkladoch z diel antických autorov, v latinskom jazyku, s rešpektovaním pravidiel latinskej gramatiky: „Žiakom sa musia autori iba vysvetľovať, a tak sa im do vedomia musí vštepovať význam elokvencie a jej krása v každom druhu latinskej činnosti.“⁹ Výber autorov a diel bol zhrnutý v *chrestomatií*, ale jeho obsah mohli ovplyvňovať aj samotní žiaci. Najvyšším cieľom slohových cvičení bolo pestovanie estetického vkusu žiakov, „aby sa im poskytla základná látka na pestovanie estetického citu, a ak sa azda začnú v nich rozvíjať zárodky dobrého vkusu, im nechýbalo nič pre ďalšie pestovanie a postupné dozrievanie tohto ovocia“.¹⁰

Ratio educationis obsahovalo však aj také zásady, podľa ktorých sa malo podporovať vrodene nadané žiakov pre literárnu, resp. básnickú tvorbu: „Ak sa predsa len nájdu takí, ktorí z vnútorného potešenia skladajú verše a z akejsi prirodzenej príchylnosti a náklonnosti túžia po poézii, tu je vhodné podporiť takúto zapalujúcu sa iskru a poskytnúť práchno i potravu vrodenným ohníčkom (...) Treba sa postarať o to, aby tým žiakom, ktorí budú mať prirodzený záujem a vzťah k poetike a rétorike, poskytovala sa osobitná pomoc pri ich vyučovaní, a takto sa stali pripravenšími so želateľným úspechom počúvať na stupni vyšších

⁴ KOWALSKÁ, Eva: Základné črty osvieteného školstva. In: *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry*. Zost. Milan Hamada a Mária Novacká. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1987, s. 188. Pozri aj GALLO, Ján: Návrhy na reformu škôl v Gemeri pred vydaním *Ratio educationis* a po jeho publikovaní. In: *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry*. Zost. Milan Hamada a Mária Novacká. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1987, s. 109.

⁵ *Ratio educationis 1777 & 1806*. Prel. Ján Mikleš a Mária Novacká. Bratislava : SPN, 1988, s. 153.

⁶ *Ratio...*, s. 95.

⁷ MÁTEJ, Ján: *Ratio educationis* z rokov 1777 a 1806 a ich význam v dejinách slovenského školstva a pedagogiky. In: *Ratio...*, s. 18.

⁸ *Ratio* pozdvihlo „viazanú“ elokvenciu, čiže poetiku medzi riadne predmety, pretože „prináša úžitok pre ostatnú elokvenciu a dokonca aj pre správnu výslovnosť“. Pozri: *Ratio...*, s. 158.

⁹ *Ratio...*, s. 142.

¹⁰ *Ratio...*, s. 174.

škôl prednášky z poetiky a elokvencie. „*Ratio* dokonca nariaďovalo, aby sa zaviedol osobitný predmet na precvičovanie elokvencie („predsa len bude osožné – v prípade, že sa niektorí poslucháči rozhodli osobitne ju pestovať – aby im ochotne podal pomocnú ruku jeden alebo dvaja z tých profesorov, ktorí stoja na čele jazykového krúžku“).¹¹

Podľa záznamov z matriky bratislavského lýcea¹² Brtáň zistil, že Tablic „dva roky študoval pri konrektorovi Štefanovi Sábellovi nielen rétoriku a poetiku, ale aj celý vtedajší cyklus prednášok, ktoré ho dokonale uviedli do veršovníckeho umenia a získali ho natrvalo pre antických klasikov latinských i gréckych“.¹³ Profesor Štefan Sábello teda vštepil mladému adeptovi na básnické umenie základy rétorického a poetického umenia nielen v rámci vyučovania poetiky a rétoriky, ale aj prostredníctvom špeciálnych prednášok, v ktorých vysvetľoval pravidlá latinského veršovania a klasických metier. Brtáň sa domnieva, že veľký vplyv pri formovaní Tablicovho vzťahu k literatúre mali aj ďalší profesori – rektor bratislavského lýcea Ján Juraj Strečko a profesor filozofie Štefan Fábry, ktorí ho tiež orientovali na antickú klasicistickú poéziu.

Možno teda usudzovať, že Tablicove rané literárne názory sa formovali v intenciaciach – dobovo modifikovaných – *studiorum humaniorum*. Jeho klasické vzdelanie malo určujúci význam aj pre formovanie vlastných literárnych názorov. O jeho úcte ku klasickým poetickým pravidlám svedčí aj vyjadrenie, že Horatiova poetika si zasluhuje, aby sa ju „mladí básniři z paměti učili“.¹⁴

Bratislavské prostredie

Kultúrne prostredie Bratislavy predstavovalo v poslednej štvrtine 18. storočia reprezentatívny príklad etnického, jazykového a kultúrneho prelínania, ktoré bolo v tom čase príznačným stredo európskym javom. Podľa počtu obyvateľov bola Bratislava po Pešti, Debrecíne a Budíne štvrtým najväčším mestom v Uhorsku, a zároveň aj hlavným a korunovačným mestom, v ktorom sídlil snem, čo znamená, že mala veľa predpokladov na to, aby sa stala aj kultúrnym reprezentantom Uhorska. Kultúrny vývoj Bratislavy výrazne ovplyvnil práve jej multietnický charakter. Preto možno predpokladať, že na rozširovaní Tablicovho literárneho rozhl'adu mal okrem lyceálneho prostredia výrazný podiel aj spoločenský a kultúrny život mesta.

Podľa Jozefa Tancera sa Bratislava v osemdesiatych rokoch 18. storočia stala centrom nemeckého intelektuálneho života. Vysvetľuje to tým, že bratislavská evanjelická inteligencia začala nadväzovať živé kontakty so severným a stredným Nemeckom priamo a nie sprostredkované cez Viedeň.¹⁵ Táto okolnosť sa stala predpokladom utvárania

¹¹ *Ratio...*, s. 142, 151, 173.

¹² *Matricula Lycey Pos. Tom. I, Discentes in Classe I. Sub Rectore Joanne Georgio Sztretsko 1785*, 250, 37.

¹³ Brtáň, c. d., s. 20 – 21.

¹⁴ TABLIC, Bohuslav: *Předmluva*. In: BOILEAU, Nicolas: *Umění básniřské*. Budín, 1832, nepag.

¹⁵ „Presburg sei eigentlich keine ungarische, sondern eine österreicheische bzw. deutsche Stadt“ (TANCER, Jozef: *Im Schatten Wiens. Zum deutschsprachigen literarischen leben im Pressburg des 18. Jahrhunderts*. Dizertačná práca. Bratislava, 2005, s. 16; pozri aj TANCER, Jozef: *Pamät' a kánon. Apológia literárnych suvenírov*. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 38).

špecifickej „klímy“ Bratislavy, nezávislej nielen od ostatného uhorského prostredia, ale ani od Viedne.

Vplyv nemeckej kultúry a myslenia sa podľa Tancera najmarkantnejšie prejavil v oblasti literárnej kultúry. „Nemecká, resp. nemeckojazyčná literatúra zohrala špecifickú, sprostredkovateľskú úlohu. Prostredníctvom po nemecky vydávaných novín a časopisov prenikali do tohto priestoru kľúčové myšlienky západoeurópskeho osvietenstva. Európska literatúra sa recipovala prostredníctvom nemeckých prekladov, ktoré inšpirovali aj literárnu produkciu v národných jazykoch a výrazne ovplyvnili aj dobové literárnoestetické myslenie.“¹⁶

Zatiaľ nie je známa Tablicova lektúra v čase lyceálnych štúdií (napríklad nie je zrejmé, do akej miery čítal dobové nemecké noviny a časopisy). Dá sa však predpokladať, že aspoň sporadicky sa prostredníctvom nich zoznámil s niektorými dielami anglickej a francúzskej literatúry. (V *Moralischen Wochenschriften*, ktoré vychádzali dvakrát do týždňa ako príloha *Pressburger Zeitung*, boli uverejňované aj nemecké preklady Popeových básní. Tohto anglického sentimentalistického básnika tak mohol Tablic spoznať ešte pred štúdiom v Jene.)¹⁷

V Bratislave mal Tablic príležitosť stretnúť aj viacero osobností domáceho kultúrneho života. Okrem profesorov Sábela, Strečku a Fábryho, ktorí v ňom prebudili záujem o klasickú antickú literatúru a filozofiu, sa stýkal napríklad s Jánom Chrastinom (bývalým otcovým spolužiakom), so Samuelom Čerňanským, so Štefanom Leškom (novinárom a redaktorom *Prešpurských novín*), ale najmä s Michalom Institorisom Mošovským (bratislavským kazateľom, zberateľom a vydavateľom kníh v bibličtine), ktorý ho „zaúčal do homiletiky a vychoval z neho skvelého rečníka“.¹⁸ V III. zväzku svojich *Paměti* Tablic o Institorisovi Mošovskom napísal, že učil mravnú teológiu a homiletiku, a že kázal v „slovenském“ (slovenskom, čiže v českom) jazyku.¹⁹ Rovnako však vyzdvihoval aj jeho literárne aktivity i jeho vzťah k jazyku (Mošovský bol zástancom češtiny ako literárneho jazyka Slovákov): „o rozšíření a zvelebení česko-slovenské literatury horlivě pracoval, byl své mateřské řeči horlivým milovníkem (...) Sklad knih i v jiných jazycích, tak obzvláště v česko-slovenském jazyku zepsaných výborný nashromáždil.“²⁰ Rudo Brtáň oprávnene konštatuje, že Institoris bol v Bratislave pre Tablica „podnecovateľom národného povedomia a z časti aj jeho historizujúcich záľub, podnecovateľom lásky k česko-slovenskej literatúre (...) a k poézii vôbec“.²¹

¹⁶ TANCER, Jozef: Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 37 – 38.

¹⁷ „Nemáme rukolapné dôkazy o tom, že by (slovenskí aj maďarskí básnici – pozn. L. R.) poznali príspevky morálnych týždenníkov (...) Hypoteticky sa to však dá predpokladať (...) Dokonca nemôžeme vylúčiť ani vzájomné osobné kontakty. Tak napríklad Bohuslav Tablic bol na evanjelickom gymnáziu spolužiakom Ludwiga Schediusa, ktorý sa neskôr stal Windischovým zaťom. Windisch, sám odchovanec tejto školy, navyše udržiaval priateľské styky s tamojšími profsormi, zúčastňoval sa na oficiálnych podujatiach gymnázia“ (TANCER, Jozef: Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 38; podobne TANCER, Jozef: *Im Schatten Wiens. Zum deutschsprachigen literarischen Leben im Pressburg des 18. Jahrhunderts*. Dizertačná práca. Bratislava, 2005, s. 113).

¹⁸ Brtáň, c. d., s. 22.

¹⁹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti III*. Vacov, 1809, s. LXI, pozn. 15.

²⁰ Tablic, c. d. 2, s. LV.

²¹ Brtáň, c. d., s. 23.

Zrejme práve vďaka kontaktom s Michalom Institorisom Mošovským získal Tablic v Bratislave základné znalosti bibličtiny a češtiny a zoznámil sa s českými gramatikami Nedožerského (1603) a Rosu (1672) i s novšou gramatikou Pavla Doležala (1746). Prostredníctvom neho spoznal staršiu literárnu produkciu českej, ale aj slovenskej proveniencie. Zároveň mal možnosť oboznámiť sa aj s českou súdobou tlačou, a tak aj s novými (najmä jazykovoobranými) ideami českej literatúry, ktoré si prostredníctvom dopisovateľov postupne nachádzali miesto aj v *Prešpurských novinách*.

Tablicov pobyt v Bratislave sa navyše viaže k obdobiu jazykovoemancipačných snáh študentov bratislavského generálneho seminára, teda aktivít bernolákovského hnutia. Tablic síce oceňoval ich záujem o domácu literatúru, avšak od samého počiatku nesúhlasil s Bernolákovým riešením otázky spisovného jazyka, s novým pravopisom a gramatikou. Svoj názor do konca života nezmenil. Bernolákovskú slovenčinu považoval za prostriedok popierania česko-slovenskej jazykovej jednoty, ktorej bol zástancom.

Univerzitné prostredie

Po ukončení štúdia na bratislavskom lýceu absolvoval Tablic trojsemestrálne štúdium teológie na univerzite v Jene v rokoch 1790 – 1792, teda veľmi krátko po revolučných udalostiach vo Francúzsku.

Jena bola populárnym univerzitným mestom, v ktorom tradične študovalo aj veľa študentov z Uhorska, a teda i zo slovenského prostredia (približne desať rokov pred Tablicom tam študoval Juraj Ribay či Samuel Čerňanský a Tablicovými nasledovníkmi boli napríklad aj Juraj Palkovič či Michal Godra).

Organizácia štúdia na Jensej univerzite bola na pomerne vysokej úrovni a študenti si navyše mohli popri svojom hlavnom zameraní slobodne vyberať z veľkého množstva prednášok. Tablic okrem prednášok z teológie J. J. Griesbacha a J. Ch. Doederleina navštevoval aj prednášky z filozofie kantovca K. L. Reinholda a J. A. Ulricha, filológa a historika Succovia, literárneho historika G. Schütza a iných. Medzi najvýznamnejšie osobnosti, ktoré mohli ovplyvniť smerovanie Tablicových literárnych názorov, však patrí Seebach, profesor moderných jazykov angličtiny a francúzštiny, a Friedrich Schiller, básnik, dramatik a estét, ktorý mu v Jene prednášal históriu.²²

Tablicove literárne názory sa tak počas štúdia v Jene vyvíjali v ovzduší osvietenскеj racionalistickej filozofie. Rezonovali v nej myšlienky J. J. Rousseaua, ktorý hlásal návrat k prírode, príklon k ľudu a oslavoval krásy vidieckeho života. Tieto myšlienky sa neskôr objavujú aj ako základné idey Tablicovej vlastnej literárnej tvorby. Svedčí o tom napríklad niekoľko titulov jeho básní prevažne idylického charakteru (*Jaro, Česání ovoce, Óda na dub, Píseň pastýřská, Písně v čas žně a i.*). V básni *Svobodné volení* priamo prezentuje túžbu mať dom na vidieku s veľkou záhradou a z dopestovaných plodov rozdávať všetkým ľuďom: „*Dílu nejmenšího já bych z toho užil / Nebeskými dary rád bych lidem sloužil...*“²³

²² Brtáň, c. d., s. 32.

²³ TABLIC, Bohuslav: *Poezye I. Vacov*, 1806, s. 8.

Prostredníctvom filozofických prednášok sa Tablic oboznámil aj s princípmi kantovskej filozofie o možnostiach a schopnostiach rozumu a o úlohe subjektu v poznávaní procesu. V neposlednom rade možno usudzovať, že na formovaní jeho názorov o úlohe literatúry sa istým spôsobom podieľali aj myšlienky J. G. Herdera.

Jenské prostredie tak umožnilo Tablicovi nadviazať na idey jazykového uvedomovania sa, ktoré mu už počas bratislavského štúdia vštepil Michal Institoris Mošovský.

Zároveň tu mal možnosť stretať sa s viacerými jazykovo uvedomelými predstaviteľmi slovanských spoločenstiev, a to nielen z radov študentov. Najvýznamnejšie bolo azda stretnutie s Jozefom Dobrovským, ktorý navštívil Jenu v máji 1792 (v tom istom roku vydal *Geschichte der Böhmischer Sprache und Literatur*). Pre následný rozvoj Tablicových literárnych aktivít bolo dôležité zblíženie s Jurajom Palkovičom, ktorý prišiel do Jeny študovať niekoľko mesiacov pred Tablicovým odchodom v roku 1792.

Závažnú úlohu pri formovaní Tablicovho vzťahu k vlastnému literárnemu jazyku (preňho k češtine) ako základnému nástroju literatúry a vedy zohral aj študentský samovzdelávací spolok Societas Slavica. Dobrovoľne sa v ňom zoskupili študenti zo slovenského prostredia, ktorí na pravidelných stretnutiach navzájom prednášali svoje práce. Prostredníctvom týchto kritických jazykových, stylistických a obsahových rozborov zdokonaľovali svoje vyjadrovacie zručnosti, a tak prispievali k pestovaniu vlastného literárneho jazyka. Spolok mal aj vlastnú knižnicu s odbornou i zábavnou literatúrou českej aj slovenskej produkcie, ktorú pravidelne dopĺňali Krameriove noviny.²⁴

Domáca literárna tradícia

V duchu Horatiovej zásady o potrebe návratu k staršej literárnej tradícii („v klasičkoch gréckych vždy horlivo listujte vo dne i v noci“)²⁵ pristupoval Tablic aj k domácej staršej literatúre. Svedčia o tom jeho literárnohistorické reflexie (*Paměti česko-slovenských básníkův aneb veršovcův, kteří se v Uherské zemi narodili aneb aspoň v Uhrích živi byli I. – IV.*, 1806 – 1812) i jeho editorské aktivity (*Slovenští veršovci*, 1805).

„Shledávaje pro své vlastence starých česko-slovenských kněh“ usiloval sa získať dôležité informácie nielen „z historického ohľadu“, pretože v nich našiel zachytené „některé pamětné okoličnosti“, ale mali podľa neho aj význam „z ohľadu literárního, jakožto památka literatury a básnířství slovenského“.²⁶ Zviditeľňovaním starých literárnych diel a ich vydávaním chcel jednak podať dôkaz o úrovni a vyspelosti domácej kultúry, jednak vybudovať u mladých literárnych tvorcov vedomie vlastnej literárnej tradície, na ktorú by mohli nadviazať a ktorá by sa mohla stať základom ich umeleckého sebavedomia.

Zároveň chcel súčasníkov povzbudiť, aby sa usilovali vytvárať podobné diela či dokonca sa ich pokúsili i kvalitatívne prekonať. V Predmluve k III. zväzku *Paměti* píše, že sa usiloval o to, „aby památku dobře o literaturu naši zasloužilých mužů mezi vlastenci v požehnaní zachoval, a na ten způsob i své krajany k nabývání podobných na literním umění

²⁴ VYVÍJALOVÁ, Mária: *Juraj Palkovič (1769 – 1850)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 56.

²⁵ Cit. podľa HORATIUS: *O umení básnickom. Satiry. Listy*. Prel. Viliam Turčány. Bratislava : Tatran, 1986, s. 245.

²⁶ TABLIC, Bohuslav: Predmluva. In: *Pamětné příhody Štěpána Pilařika*. Skalica, 1804, ncpag.

zásluh probudil, i v literární vlasti naši historii některé mezery vyplnil; jednak ale, abych i mysl čtenářů básněmi, větším dílem původně složenými, podle možnosti vyrazil“. Bol presvedčený, „že na této cestě rozkřesaný již oheň lásky k literárnímu umění, v šlechetném srdci milých vlastenců našich vždycky více rozdmichán a zdržován bude, až i tak se daleko široko rozejde, že ho žádné literatury nepříznivé okolnosti nebudou moci uhasiti“.²⁷

Tablic uznával, že estetická úroveň starších diel nie je vždy práve najideálnejšia – napríklad pri hodnotení veršov Štefana Pilárika podotkol, že „prostičce veršoval“. Ich význam však videl a zdôrazňoval najmä v tom, že sú dôkazom úsilia starších domácich autorov o pestovanie a kultivovanie domáceho jazyka i literatúry: „že naši Slováci i v těch těžkých a bouřlivých časích, řečí své otcovské, na příklad budoucímu věku, chválitebně milovní byvše, knihy slovenské spisovali, čítali a vydávali.“²⁸

Bol presvedčený, že diela starších autorov, resp. „jejich čtení mnohým k vyražení mysli poslouží“.²⁹ Tak sa vyjadril napríklad aj o tvorbe Jána Chrastinu. Ak si pojem *vyražení mysle* možno vysvetliť ako schopnosť zabaviť sa a navodiť príjemnú atmosféru, potom je dosť pravdepodobné, že aj takýto účinok literárneho prejavu sa Tablicovi stal rovnako motivujúcim a inšpirujúcim prvkom pre jeho vlastnú literárnu činnosť.

Česká literárna tradícia

Česká kultúrna tradícia bola v slovenskom prostredí (nielen v evanjelickom) reflektovaná veľmi intenzívne, a najmä v čase jazykového a etnického uvedomovania predstavovali prejavy českého kultúrneho sebauvedomovania stimul pre domáci kultúrny rozvoj i podporu jazykového povedomia.

Základným predpokladom Tablicovej náklonnosti k českému kultúrnemu prostrediu sa stal jeho vzťah k češtine. Vedomie spoločného literárneho jazyka pre Slovákov aj Čechov v ňom posilňovalo pocit literárnej a kultúrnej spolupatričnosti.

Češtinu, resp. česko-slovenský jazykový variant, ktorý presadzoval, zvykol označiť pojmom *otcovský jazyk*. („Snažil sem se (...) jméno učených a pro svůj milý národ a jazyk otcovský horlivých Slováků z propasti smutného zapomenutí vytrhnouti.“)³⁰ Tento pojem s najväčšou pravdepodobnosťou prevzal – či už priamo, alebo sprostredkované – z diela Jána Amosa Komenského.³¹

Podľa Brtáňa Komenský inšpiroval Tablica nielen vo vzťahu k jazyku, ale aj v literárnej oblasti – pri konštituovaní jeho prozodicko-poetických a literárnohistorických termínov i pri riešení otázky vhodnej prozódie pre český jazyk.³²

Jedným z prvých sprostredkovateľov Tablicových kontaktov s českým kultúrnym prostredím mohol byť Michal Institoris Mošovský. S najväčšou pravdepodobnosťou prá-

²⁷ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Paměti III.* Vacov, 1809, nepag.

²⁸ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Pamětné příhody Štěpána Pilařika.* Skalica, 1804, nepag.

²⁹ TABLIC, Bohuslav: Předhovor. In: *Slovenští veršovci.* Skalica, 1805, nepag.

³⁰ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Paměti II.* Vacov, 1807, nepag.

³¹ Upozorňuje na to i Brtáň v c. d., s. 183.

³² Odmietol Komenského *rytmus* (= rým) a *sylabu* (= slabika), ale ponechal si v presnom význame *metrum* (antické) a *zpěv* (báseň) (Brtáň, c. d., s. 122 – 123).

ve vďaka nemu Tablic spoznal české gramatiky a české príručky poetiky. Tiež je dosť pravdepodobné, že práve jeho pričinením mohol aj osobne stretnúť niekoľko osobností českého kultúrneho života. (Napríklad v roku 1784 – teda v čase Tablicovho štúdia na bratislavskom lýceu – navštívil Inštitutorisovu knižnicu Jozef Dobrovský; o jeho prípadnom stretnutí s Tablicom však neexistuje nijaký doklad.)

Ďalším zdrojom Tablicovho oboznamovania sa s českým kultúrnym prostredím boli jeho literárne aktivity v rámci činnosti jenskej študentskej spoločnosti Societas Slavica. Okrem zdokonaľovania sa vo vlastnej literárnej tvorbe a pestovania jazyka bola jej činnosť zameraná aj na oboznamovanie sa s českými gramatikami a novšími českými prácami i Krameriusovými novinami. Navyše, v Jene mal Tablic opäť možnosť stretnúť sa s Jozefom Dobrovským, ktorý sa tu v máji 1792 zastavil na svojej ceste do Ruska a Švédska, aby navštívil profesora Schütza.³³

Brtná osobitne zdôrazňuje, že počas pobytu v Nemecku sa Tablic stretol aj s českými a slovenskými kazateľmi pôsobiacimi v oblastiach obývaných českými exulantmi (napríklad s Jurajom Petrmannom z Pukanca v Drážd'anoch a Jánom Čaplovičom v Žitave), pričom tieto kontakty využil na oboznámenie sa s hlavnými problémami českého jazyka a literatúry, ktoré sa čoraz výraznejšie ocitali pod nemeckým germanizačným tlakom. Počas cesty z Jeny navštívil Tablic v Prahe známeho autora českej gramatiky a slovníka Františka Tomsu, vydavateľa Václava Matěja Krameria i bratov Thámovcov.³⁴

Po návrate do Uhorska mu už pastoračné povinnosti obmedzili osobné kontakty s predstaviteľmi českého kultúrneho prostredia, ale snažil sa ich udržať aspoň prostredníctvom korešpondencie – v literárnom archíve v Prahe na Strahove sa zachovala napríklad časť z jeho korešpondencie s Jozefom Dobrovským a Janom Nejedlým.³⁵

Počas pôsobenia v Ači (1795 – 1802) sa Tablic i vďaka spolupráci s Jurajom Palkovičom, ktorý tam v tom istom čase pôsobil ako vychovávateľ v rodine Prónayovcov, zaslúžil o zdokonalenie češtiny nielen ako liturgického, ale aj ako literárneho jazyka. Bohatá tamojšia bibliotéka a kníhkupectvá neďalekej Pešti im totiž umožňovali spoznať a do češtiny prekladať mnohé cudzojazyčné diela, ale aj čítať české noviny a časopisy. Podľa Brtná si práve tu začali písať s českými vlastencami, s ktorými sa zoznámili v Prahe.³⁶

Pri nadväzovaní kontaktov s českým prostredím pravdepodobne zohral významnú úlohu Štefan Leška, redaktor *Prešpurských novín*, ktorý pôsobil ako misionársky evanjelický kňaz v Prahe, kde sa osvedčil aj ako nadaný spisovateľ. Práve podľa jeho príkladu

³³ Podľa Márie Vyvíjalovej práve zásluhou Tablica sa mohol s Dobrovským stretnúť aj Juraj Palkovič. Pozri: VYVÍJALOVÁ, Mária. *Juraj Palkovič (1769 – 1850)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 56.

³⁴ Brtná rekonštruje Tablicovu cestu podľa záznamov z jeho albumu – „*B. T. 1789. Nobinibus Patronorum et Amjcorum ratione generosj munerisq/ue/ suscipiendorum consecrat Bohuslavs Tabljcz*“ (LAMS, rôznej proveniencie, č. 700; cit. podľa Brtná, c. d., s. 33 – 34).

³⁵ Vo fondoch Josefa Dobrovského a Jana Nejedlého, Literárny archív Památníka národného písomníctví v Prahe.

³⁶ „Obom bol autoritou Jozef Dobrovský (...) vydavateľ Václav Matěj Kramerius a profesor Jan Nejedlý, ktorý učil češtinu na pražskej univerzite a prekladal Homérovu Iliadu (...) udržiavali styky aj s Thámovcami a Puchmajerom“ (Brtná, c. d., s. 41).

sa Tablic mohol prikloniť k Dobrovského prízvučnej prozódii a puchmajerovskému typu poézie. (Brtáň sa domnieva, že o Tablicových a Palkovičových básnických aktivitách informoval české literárne prostredie práve Leška.)³⁷

Dobrovský mohol Tablicovi konvenovať najmä svojimi názormi na jazyk, ktoré vyjadril v práci *Geschichte der Böhmisches Sprache und Literatur* (1792). Jeho požiadavka všeobecnej zrozumiteľnosti jazyka sa stala určujúcou aj pre vlastnú básnickú tvorbu. Presadzoval názor, že českému veršu najlepšie zodpovedá prirodzený slovný prízvuk. Podľa toho stanovil aj základné prozodické pravidlá českej poézie, ktoré prezentoval v stati *De Prosodia* (vyšla v roku 1795 ako príloha Pelclových *Základov českej gramatiky*).

S literárnymi a básnickými názormi českých básnikov sa Tablic mohol oboznámiť aj prostredníctvom zborníkov českej poézie. Najprv to boli Thámovce dvojzväzkové *Bázně v řeči vázané* (1785), neskôr na ne nadviazali Puchmajerove almanachy *Sebrání básní a zpěvů* (1795 a 1797) a *Nové básně* (1798, 1802 a 1814), ktoré zhŕňali tvorbu väčšiny súdobých autorov nielen z českého prostredia (Š. Hněvkovský, V. Nejedlý, J. Nejedlý, J. F. M. Reutenkanz, V. Hanka, A. Marek a i.), ale aj z Moravy a zo Slovenska (okrem veršov Štefana Lešku a Juraja Palkoviča sa v nich nachádzajú aj Tablicove básne).³⁸

Antonín Jaroslav Puchmajer, blízky spolupracovník Dobrovského, vo svojich predhovoroch k jednotlivým zborníkom vyložil a ďalej rozvinul Dobrovského zásady sylabotonickej prozódie, ale aj princípy klasicistickej poetiky, ktorá bola rovnako systémovým základom poézie puchmajerovcov, a to i napriek tomu, že v európskom kontexte boli tieto princípy už minulosťou.³⁹ Puchmajerove teoretické úvahy otvorili nielen otázky jazyka a prozódie, ale básnickej techniky vôbec. Napríklad vo IV. zväzku *Nových básní* sa venuje problematike rýmu (v tejto časti použil ako príklady aj Tablicove verše).

Tak ako spočiatku Tablica výrazne ovplyvnili teoretické názory Jozefa Dobrovského a puchmajerovskej básnickej skupiny, neskôr to bola najmä *Slovesnost* Jozefa Jungmanna (1820). Mala naňho dokonca výraznejší vplyv ako samotné *Počátkové českého básnictví obzvláště prozodie* (1818). Prejavilo sa to najmä v zmene jeho názoru na časomernú prozódiiu, keď svoje prízvučné preklady Boileauovho *Básnického umenia* či *Anglických Múz* prebásnil podľa princípov časomier. Pravdepodobne aj tento obrat bol dôsledkom jeho stotožnenia sa s českým prostredím, v ktorom silneli hlasy odmietajúce prízvučnú prozódiiu ako prejav nemeckého vplyvu a stupňujúceho sa germanizačného tlaku.

V dôsledku toho by bolo azda vhodné členiť vývin Tablicových literárnych a estetických názorov na obdobie „puchmajerovské“ (do roku 1820) a následne obdobie „jungmannovské“.

³⁷ Brtáň, c. d., s. 52.

³⁸ *Nové básně IV*. Praha, 1802, s. 103 a 115.

³⁹ „Tvorba puchmajerovců pokryla co do námětů a žánrů poměrně značnou plochu klasicistické poetiky, především v menších formách. Zahrnuje ódu, básnické psaní, anakreontskou a pastýřskou idylickou lyriku, sentimentální, žertovné, přírodně popisné, vojenské i milostné písně, poezii obřadní (gratulační a smuteční verše, spěvy ženců, pomlázky, ukolébavky), epigramy, bájky, didaktickou, moralizující a satirickou poezii, balady a románc, humoristickou a historickou epiku. Část této tvorby jsou překlady, ostatek většinou adaptace nebo parafráze (zvláště polských a německých předloh) situované do českého prostředí hlavně jmény osob a míst“ (*Čeští spisovatelé 19. století*. Zost. Mojmir Otruba a Květa Homolová. Praha : Československý spisovatel, 1971, s. 161).

Európska literárna tradícia

Okrem priameho kontaktu s literárnymi dielami cudzojazyčnej proveniencie sa zdrojom tvorivých impulzov domácich literárnych tvorcov stala aj ich vlastná prekladateľská aktivita. (Treba ju reflektovať ako štandardnú oblasť záujmu literárnych tvorcov v období osvietenstva.)

Josef Jungmann označil prekladateľskú činnosť ako „učiteľkyni“ správneho literárneho vyjadrovania: „Tím cvičením zajisté poznáme lépe vlastnost a krásu slov, osvojujeme sobě hojnost obrátů a způsobů mluvení, sílu jakousi u vyhledání a vysvětlování myšlének, a tím, že to, což nejlepšího jest, vypodobňujeme, nabýváme schopnosti sami něco podobného vymyšleti, um a soudnost naše se ostří.“ Prekladatelia sa mali usilovať „netoliko smyslem, alebrž i slovy vlastními i přenesenými obraty, řeči mírou a zvukem, ladem i skladem dílo své dílu původnímu podobné učiniti“.⁴⁰

Prekladateľská činnosť bola považovaná za zdroj literárnej a estetickéj inšpirácie a zároveň mala prispieť aj k obohacovaniu vyjadrovacích prostriedkov domáceho literárneho jazyka. Na jej význam pre české národnoobrodenecké kultúrne prostredie poukázal pred časom Vladimír Macura: „Překladovost není pouze záležitostí výlučně písemnictví, ale stává se principem vytváření národní kultury vůbec.“⁴¹

Podobnú situáciu (i keď v menej výrazných kontúrach) možno sledovať aj v slovenskom literárnom kontexte. Tablic sa v Predmluve k *Anglickým Múzam* (1831) napríklad vyjadril, že v minulosti „překládáním užitečných kněh, ve vzdělanějších evropských řečích sepsaných, nejen literatura, ale i řeč bohatla“.⁴²

Prvé Tablicove kontakty s európskou literatúrou sa podľa zistení Ruda Brtáňa viažu k školskému obdobiu, keď základnou lektúrou pri vyučovaní literárnej výchovy, resp. rečníckej a poetickéj elokvencie, boli predovšetkým diela antických autorov: Aristotela, Horatia, Vergília, Ovídia, Cicera a i. Princípy antickej poézie, ktoré preferovala klasicistická poetika, mali s najväčšou pravdepodobnosťou výrazný podiel na formovaní jeho názorov na „básnické umenie“. Pozoruhodný je predovšetkým jeho vzťah k Horatiovi a znalosť poetických zásad, ktoré sú zhrnuté v liste Ad Pisones a v básni *De arte poetica*. Svedčí o tom najmä bohatý poznámkový aparát k prekladu Boileauovho *Básnického umenia* (1832), v ktorom upozorňuje na množstvo paralel medzi Boileauom a Horatiom.

Podľa zoznamu Tablicových prekladov možno usudzovať, že i napriek obdivnému vzťahu k antickým autorom orientoval svoj záujem prevažne na novšiu literárnu produkciu. Kým jeho súčasníci – najmä básnici z bernolákovskej generácie, ale aj niektorí evanjelickí autori – ako napríklad Michal Godra či dokonca Juraj Palkovič – preferovali viac preklady z antickej poézie (Palkovič už v roku 1801 publikoval svoj preklad *Iliady*), práve Tablicovi patrí prvenstvo v prekladaní zo živých európskych jazykov.

Nadviazanie kontaktov s novšou európskou literatúrou možno u Tablica predpokladať už počas jeho pobytu v Bratislave. Bratislavská nemecká tlač – predovšetkým noviny

⁴⁰ JUNGSMANN, Josef: *Slovesnost aneb náuka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnícké*. Druhé vydanie. Praha, 1845, s. 26 – 27. „Sama práce jest totiž pracujícímu učitelkyně“ (tamže).

⁴¹ MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Praha : H & H, 1995, s. 77.

⁴² TABLIC: Bohuslav: *Předmluva*. In: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831, ncpag.

Karla Gotlieba Windischa *Pressburger Zeitung* so svojimi pre čitateľské publikum veľmi atraktívnymi prílohami, tzv. *Moralische Wochenschriften* (1767 – 1770) – sprostredkovali do uhorského prostredia aktuálne literárne trendy z Rakúska a Nemecka, a tak prispeli k šíreniu západoeurópskych literárnych princípov v uhorskom kultúrnom prostredí.⁴³ „Morálne týždenníky uviedli do uhorského literárneho kontextu ako prvé autorov, ktorí inšpirovali vznikajúcu slovenskú a maďarskú literatúru. Uverejňovali texty anglických klasicistov Jamesa Thomsona a Alexandra Popea alebo biblické drámy dvorného básnika Márie Terézie Pietra Metastasia.“⁴⁴

Skutočnosť, že Popeova *An Essey on Man* je súčasťou Tablicovho prekladového výberu z anglickej poézie *Anglické Múzy v česko-slovenském odevu* (1831) by mohla viesť k (zatiaľ nepodloženému) predpokladu, že pri prekladaní sa orientoval na básnikov, ktorí už boli v uhorskom kontexte trochu známi.

Bezpochyby treba uznať, že najväčšie možnosti pre rozšírenie rozhľadu v západoeurópskej literatúre mal Tablic počas univerzitného štúdia v Jene. Hoci na druhej strane nemožno prehliadnuť fakt, že jeho pobyt v Jene bol pomerne krátky (iba tri semestre). Štúdium moderných jazykov (angličtiny a francúzštiny) mu pravdepodobne umožnilo čítať diela anglických a francúzskych autorov v origináloch. Rozsah jeho vtedajšej lektúry v angličtine a francúzštine ale dôposiaľ nie je bližšie známy.

Pri mapovaní Tablicovho prehľadu v novších západoeurópskych literatúrach a pri rekonštruovaní zoznamu autorov, s ktorých dielami mohol s istou pravdepodobnosťou prísť do styku, sa nedá celkom jednoznačne vylúčiť, že práve počas štúdia v Jene sa stretol aj s názormi mladších súvekých básnikov, podľa Brtáňa mohol dokonca osobne poznať aj Goetheho.⁴⁵ Nijaké Tablicove priame zmienky alebo poznámky o prípadnom bezprostrednom kontakte s niektorým z nich sa však nezachovali.⁴⁶

O Tablicovom rozhľade v staršej i dobovej európskej literárnej produkcii čiastočne napovedá programová báseň *Svobodné volení (Poezye I.)*. Túžbu vlastniť bohatú knižnicu s dielami vrcholných majstrov svetovej poézie i filozofie vyjadril nasledujúcim menoslovom:

„*Voltér, Šekspir, Pop, Jung, Viland, Lessing, Russov,
Géte, Garve, Schiller, Kant a Lomonosov...*“

Zoznam týchto jedenástich mien je dôkazom, že Tablic sa neorientoval len na vyhraný typ lektúry. Spolu s básnikmi tu uvádza aj „profilových“ („kultových“) filozofov 18. storočia, jazykovou príslušnosťou zas ide o autorov nemeckého, anglického, francúzskeho či ruského pôvodu.⁴⁷ V nasledujúcich veršoch figurujú okrem klasikov Horatia a Vergília aj mená Milton a Goldsmith:

⁴³ Pozri TANCER, Jozef: *Im Schatten Wiens. Zum deutschsprachigen literarischen Leben im Pressburg des 18. Jahrhunderts*. Dizertačná práca. Bratislava, 2005, s. 111.

⁴⁴ TANCER, Jozef: Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 38.

⁴⁵ Brtáň, c. d., s. 274.

⁴⁶ Výnimkou je len Schillerov zápis v Tablicovom albume. Takýto zápis však treba považovať skôr za prejav dobovej konvencie a sotva ho možno preceňovať ako výraz nejakého osobnejšieho vzťahu medzi pedagógom a študentom (Brtáň, c. d., s. 32).

⁴⁷ MIKULA, Valér: Bohuslav Tablic a osvietenstvo. In: *Slovenská literatúra*, roč. 46, 1997, č. 2, s. 153 – 163.

„Brzy bychom měli Juvenále české,
Goldsmithovy zpěvy, přemilostné, hezké,
Miltonové vážní, libí Horácové,
Zpívali by u nás snad i Virgilové.“⁴⁸

Okrem tohto výpočtu mien treba za dôležité zdroje informácií o Tablicovom kontakte so západoeurópskou literatúrou považovať najmä jeho vlastné preklady. Uverejňoval ich spolu so svojou pôvodnou tvorbou v štyroch zväzkoch *Poezyí* (1806 – 1812) a v zbierke prekladov *Anglické Múzy* (1831). Rovnako dôležité sú jeho poznámky a odkazy na vlastné preklady, ktoré sa nezachovali (prevažne z obdobia rokov 1792 – 1806). Medzi také patrili napríklad preklady Federssena, Lomonosova a najmä často spomínaný preklad prvého spevu Voltairovej *Henriady*, ktorý ani na tri pokusy (v Prahe, Budíne a Brne) nedostal imprimatur a nakoniec sa stratil.⁴⁹

Treba vziať do úvahy, že významné kritérium pri výbere prekladaných textov predstavovala v slovenskom kultúrnom prostredí konfesionálna príslušnosť. Slovenské evanjelické prostredie sa už v dôsledku dlhodobej tradície vyznačovalo intenzívnym príklonom k nemeckej literatúre. Svoju úlohu pritom zohrávala predovšetkým tradícia prekladania nemeckých reformačných, barokových i osvietenských duchovných piesní a náboženskej literatúry vôbec.

Zrejme i pod vplyvom českých autorov z Thámovho a Puchmajerovho okruhu sa však Tablic orientoval už aj na tých nemeckých básnikov, ktorí tvorili podľa pravidiel klasicistickej poetiky, resp. rokokovej anakreontiky. Do svojich zbierok *Poezyí* zaradil Tablic preklady básní Ch. A. Tiedgeho (báseň K Bělce)⁵⁰ i Ch. D. Schubarta (báseň Probuzení k radosti),⁵¹ ktoré sú typické prírodným sentimentalizmom a idylizmom, či dokonca hedonistickým „carpe diem“. Jeho pozornosť mohli zaujať aj J. G. Seume, J. F. W. Zachariä (v slovenskom prostredí bol známy najmä jeho nemecký preklad Miltonovho *Strateného raja* z roku 1760), A. Kotzebue, J. H. Voss, A. Niemeyer.⁵²

Ukazuje sa, že popri poézii z obdobia baroka a klasicizmu mohli Tablica upútať aj autori, v dielach ktorých sa už ozývali preromantické prvky. V dvojverší z básne Svobodné volení spomenul popri menách Wieland, Lessing, Garwe či Kant aj Goetheho a Schillera. Doterajšie literárnohistorické mapovanie domácich kontaktov s európskymi literatúrami uzavrelo výskum recepcie nemeckých autorov v slovenskom prostredí konštatovaním, že tieto dominantné zjavy nemeckej literatúry chýbajú v zozname na Slovensku známych, prekladaných či tvorivo napodobňovaných nemeckých básnikov. Z faktu, že dokonca ešte ani Palackého a Šafárikove *Počátky* z roku 1818 „Goetheho vôbec nespomínali a básnické hodnoty určovala antika alebo Voss, Klopstock a Gessner“,⁵³ sa u nás zvykne

⁴⁸ TABLIC, Bohuslav: Svobodné volení. In: *Poezye I.* Vacov, 1806, s. 13 – 14.

⁴⁹ Listy Bohuslava Tablica Jánovi Petrovi Cerronimu z 20. februára 1805 a pred májom 1805 (Státní archiv Brno). Údaje uvádzam podľa Britáňovej monografie (c. d., s. 268).

⁵⁰ TABLIC, Bohuslav: *Poezye I.* Vacov, 1806, s. 77 – 78.

⁵¹ Tablic, c. d., 3, s. 107 – 108.

⁵² VOJTECH, Miloslav: Umelecký preklad a medziliterárne vzťahy v období národného obrodzenia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárne vzťahy.* Bratislava : UK, 2004, s. 88 – 89.

⁵³ Vojtech, c. d., s. 89.

vyvodzovať jednoznačný záver, že estetické princípy a umelecké hodnoty nastupujúcej generácie mladých nemeckých spisovateľov nenašli v našom kultúrnom prostredí takmer nijaký ohlas.

Tablicovo zaradenie spomínaných básnikov do inventára jeho obľúbených a obdivovaných autorov, rovnako ako preklad niekoľkých Goetheho veršov v recenzii na Palkovičov preklad *Hufelanda*⁵⁴ však naznačuje, že ich tvorba, resp. ich estetické a literárne názory neboli Tablicovým súčasníkom celkom neznáme.⁵⁵

Slovenskému kultúrnemu prostrediu nemožno celkom uprieť ani záujem o anglickú literatúru. Treba vziať do úvahy, že západoeurópska literatúra k nám v druhej polovici 18. a na začiatku 19. storočia prenikala najmä cez „filter“ nemeckých prekladov. Pri výbere anglických autorov Tablica podľa všetkého inšpirovali české puchmajerovské almanachy, ale aj nemecké preklady. Stačí uviesť, že v slovenskom vzdelaneckom prostredí bol nemecký preklad Miltonovho *Strateného raja* (J. F. W. Zachariä, 1760) známy dávno pred Jungmanovým prekladom z roku 1811.⁵⁶

Verše z Youngových *Plačov* (z časti Noc tretí) Tablic často citoval vo svojich príležitostných básňach. Od Goldsmitha zas preložil *Poustevníka z Warkworthu* s podtitulom *Nortumberlandská balada*.⁵⁷ Podľa Miloslava Vojtecha sa text tohto prekladu stal pre samotného Tablica „zásobárňou preromantických motívov a obrazov, ktoré využil i vo svojej vlastnej básnickej tvorbe, predovšetkým v skladbách s tematikou stredovekých hradov“.⁵⁸

Tablic však prekladal aj starších anglických klasicistických básnikov, ktorí už mohli mať v uhorskom kontexte istú – i keď nie príliš výraznú – recepčnú tradíciu. Ide najmä o Alexandra Popea a Georga Lyttletona. Preklady z ich diela vydal v osobitnej zbierke *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu* v prepracovanej časomernej podobe až v roku 1831. Z Popea vybral *Zkoušku o člověku* (An Essey on Man), druhú časť výberu tvorili Lyttletonove *Básně*. Prostredníctvom prekladov týchto autorov prispel Tablic k diferencovanejšiemu vstupu klasicistickej poetiky v domácom literárnom prostredí (antické motívy, anakreontika či selankovitost' poézie), aj keď na druhej strane treba priznať, že už viac-menej išlo o jeden z posledných „monumentov“ takéhoto typu poézie pred blížiacim sa nástupom preromantických a romantických umeleckých tendencií.

⁵⁴ Recenzia vyšla anonymne pod týmto záhlavím: Vacii, ap. Antonius Gottlieb: *D. Křištofa Vilima Hufelanda Kunšt prodloužení života lidského*. Podle druhého zmnoženého vytištění předložil a na svůj náklad vydal Jiří Palkovič. Citát zníc: „*Sladký živote! pěkný líbí zvuku a písobeni! S tebou se mám žehnat?!*“ Goethe. *Tomi II. paty. 241.8. (1 fl)* (zvýraz. L. R.) Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení (1780–1817)*. Bratislava: VEDA, 1990, s. 274.

⁵⁵ Jozef Tanczer na objasnenie tejto situácie výstižne a polemicky poznamenáva: „Ak by sme merali vyspeľosť literárneho vývinu podľa stupňa recepcie Goetheho, tak by sme za zaostalé museli označiť aj samotné Nemecko. Tu sa totiž začína intenzívna recepcia jeho diela až v druhej polovici 19. storočia... Preklady slovenských autorov národného obrodenia z nemeckého jazyka zodpovedajú aktuálnemu dobovému vkusu bežného čitateľa v Nemecku a nemožno ich hodnotiť ako zaostávanie“ (TANCER, Jozef: Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1–2, s. 38).

⁵⁶ VOJTECH, Miloslav: Umelecký preklad a medziliterárne vzťahy v období národného obrodenia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárne vzťahy*. Bratislava: UK, 2004, s. 88.

⁵⁷ TABLIC, Bohuslav: *Poezye III*. Vacov, 1809, s. 88–130.

⁵⁸ VOJTECH, Miloslav: Genéza slovenského básnického preromantizmu. In: *Od baroka k romantizmu*. Bratislava: UK, 2003, s. 117.

V „zozname“ básne Slobodné volení sa okrem klasicistu Popea a preromantika Younga objavuje aj meno iného autora 16. storočia, v slovenskom kultúrnom kontexte ešte takmer neznámeho Shakespeara. Tablic bol u nás prvý, kto preložil úryvok známeho Hamletovho monológu,⁵⁹ a tak uviedol anglického dramatika do domáceho literárneho prostredia.

Preklady z francúzskej literatúry mali v porovnaní s prekladmi z nemeckej alebo anglickej literatúry oveľa slabšiu tradíciu, čo malo dopad aj na formovanie slovenského klasicizmu. Predovšetkým nepriaznivý ohlas na revolučné udalosti vo Francúzsku blokoval v Uhorsku prístup k ideám francúzskej filozofie.⁶⁰ (Negatívne dôsledky tejto situácie sa prejavili napríklad aj na osude Tablicovho prekladu Voltairovej *Henriady*.) No i napriek tomu Tablic v básni Slobodné volení okrem Voltaira aj Rousseaua chválil aj charakterotvorné schopnosti Molièra („*On vážil z bohaté studnice své známosti přírody, ze známosti světa a lidského srdce*“) či „*velmi outlé básniřské citění*“ Racina.⁶¹

Medzi prekladané diela sa Tablic snažil zaradiť aj také práce, ktoré by aspoň čiastočne kompenzovali absenciu domácich poetík – tak sa vyjadril napríklad k svojmu prekladu Boileauovho *Básniřského umění*: „*přesvědčen sem však o tom, že naši mladí básniři mnohým básniřským pravidlům z neho se naučí, jichžto k užitku obracení nemalým ziskem pro naši literaturu bude.*“⁶² (V tejto súvislosti by však azda bolo vhodné pripomenúť, že kým v západnej Európe malo Boileauovo *Básnické umění* z roku 1664 štatút kódexu literárneho klasicizmu počas celého 18. storočia, do nášho literárneho prostredia preniklo až prostredníctvom Tablicovho prekladu z roku 1832. Sám Tablic sa podľa Brtáňa s ním mohol prvýkrát stretnúť približne koncom druhého decénia 19. storočia.)⁶³

Ak teda aspoň čiastočne platí, že preklady slúžia aj ako doklad dobového estetického vkusu, potom by Tablicov prekladateľský výber cudzojazyčných diel mohol aspoň naznačovať, aké boli jeho kritériá literárneho prejavu, resp. k akým estetickým názorom inklinoval.

PRAMENE

TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Pamětné příhody Štěpána Pilařika*. Skalica, 1804, ncpag.

TABLIC, Bohuslav: Předhovor. In: *Slovenští veršovci*. Skalica, 1805, ncpag.

TABLIC, Bohuslav: *Paměti I*. Vacov, 1806.

TABLIC, Bohuslav: *Poezye I. – III*. Vacov, 1806 – 1809.

TABLIC, Bohuslav: *Paměti II*. Vacov, 1807, ncpag.

TABLIC, Bohuslav: *Paměti III*. Vacov, 1809, ncpag.

⁵⁹ Monolog z Hamleta Šekspirova, z anglického jazyka, s incipitom Býti aneb nebýti, otázka jest vážná... In: TABLIC, Bohuslav: *Poezye I*. Vacov, 1806, s. 16 – 17.

⁶⁰ O „selektívnom prístupe“ k francúzskej a vôbec západoeurópskej literatúre pozri VOJTECH, Miloslav: Umelecký preklad a medziliterárne vzťahy v období národného obrodenia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : UK, 2004, s. 87 a 94.

⁶¹ TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831, s. 85 – 86, pozn. 1, a m.

⁶² TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: BOILEAU, Nicolas: *Umění básniřské*. Budín, 1832, ncpag.

⁶³ Brtáň uvádza, že originál *L'art poétique* sa dostal Tablicovi do rúk v roku 1818. Jeho prepracovaný preklad v časomemej prozódii vyšiel až v roku 1832 (pôvodný prízvučný sa nezachoval). Úvod k nemu bol však napísaný už v roku 1827 (Brtáň, c. d., s. 269 – 270).

- TABLIC, Bohuslav: Ke čtenáři. In: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831, nepag.
- TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Anglické Múzy v česko-slovenské oděvu*. Budín, 1831, nepag.
- TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín, 1831
- TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: BOILEAU, Nicolas: *Umění básniřské*. Prcl. Bohuslav Tablic. Budín, 1832, nepag.
- HORATIUS: *O umení básnickom (Satiry a Listy)*. Prcl. Viliam Turčány. Bratislava : Tatran, 1986.
- JUNGMANN, Josef: *Slovesnost aneb náuka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické*. Druhé vydanie. Praha, 1845.
- Nové básně IV*. Praha, 1802.
- Ratio educationis 1777 & 1806*. Prcl. Ján Mikleš a Mária Novacká. Bratislava : SPN, 1988.
- Vacii, ap. Antonius Gottlieb: *D. Krištofa Vilima Hufelanda Kunšt prodloužení života lidského*. Podle druhého zmnoženého vytištění předložil a na svůj náklad vydal Jiří Palkovič. Podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení (1780 – 1817)*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 274.

LITERATÚRA

- BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1832). Život a dielo*. Bratislava : VEDA, 1974.
- Čeští spisovatelé 19. století*. Zost. Mojmir Otruba a Květa Homolová. Praha : Československý spisovatel, 1971, s. 161.
- GALLO, Ján: Návrhy na reformu škôl v Gemeri pred vydaním *Ratio educationis* a po jeho publikovaní. In: *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry*. Zost. Milan Hamada a Mária Novacká. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1987, s. 98 – 114.
- KOWALSKÁ, Eva: Základné črty osvieteniského školstva. In: *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry*. Zost. Milan Hamada a Mária Novacká. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1987, s. 164 – 202.
- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Praha : H & H, 1995.
- MÁTEJ, Ján: *Ratio educationis* z rokov 1777 a 1806 a ich význam v dejinách slovenského školstva a pedagogiky. In: *Ratio educationis 1777 & 1806*. Prcl. Ján Mikleš a Mária Novacká. Bratislava : SPN, 1988, s. 8 – 33.
- MIKULA, Valér: Bohuslav Tablic a osvietenstvo. In: *Slovenská literatúra*, roč. 46, 1997, č. 2, s. 153 – 163.
- STRÍBRNÝ, Zdeněk: *Dejiny anglické literatury I*. Praha : Academia, 1987, s. 310.
- TANCER, Jozef: *Pamäť a kánon. Apológia literárnych suvenírov*. In: *OS*, roč. 10, 2006, č. 1 – 2, s. 34 – 41.
- TANCER, Jozef: *Im Schatten Wiens. Zum deutschsprachigen literarischen leben im Pressburg des 18. Jahrhunderts*. Dizertačná práca. Bratislava, 2005.
- SCHUBERT, Jozef: Ideovo-politické a mocenské motívy tereziánskych a jozefinských reforiem. In: *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry*. Zost. Milan Hamada a Mária Novacká. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1987, s. 10 – 37.
- VOJTECH, Miloslav: Dva pohľady do dejín slovenskej poézie prvej polovice 19. storočia. In: *Studia academica slovacca 31*. Bratislava, 2003, s. 236 – 247.
- VOJTECH, Miloslav: Genéza slovenského básnického preromantizmu. In: *Od baroka k romantizmu*. Bratislava : UK, 2003, s. 113 – 134.
- VOJTECH, Miloslav: Umelecký preklad a medziliterárne vzťahy v období národného obrodienia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : UK, 2004, s. 82 – 97.
- VOJTECH, Miloslav: Čeština ako literárny jazyk na Slovensku v období národného obrodienia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : UK, 2004, s. 98 – 117.
- VYVÍJALOVÁ, Mária: *Juraj Palkovič (1769 – 1850)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968.

Štúdia je súčasťou kolektívneho grantového projektu *Ad fontes (Zo žánrovej a druhej problematiky staršej slovenskej literárnej kultúry)*. VEGA 2/6086/26. Vedúca riešiteľka Mgr. Timotea Vrablová, CSc.